

METODE DE MANAGEMENT A CONFLICTULUI

prof. Țîmpău Cristina
Grădinița cu P.P.nr 271,
Facultatea de Psihologie si Stiintele Educatiei, Bucuresti

Rezumat

Conflictele sunt cele care duc la o schimbare negativă severă în mediul național sau internațional, la existența unor interacțiuni distructive între părți, care amenință valorilor fundamentale ale unui stat/organizație. Toate acestea nu duc decât la o probabilitate crescută de apariție a unor acțiuni militare ostile, ce sunt desfășurate pe câmpuri de luptă, uneori impredictibile, cu forțe și inamici greu de reperat sau de anihilat.

Abstract

Conflicts are those that lead to a severe negative change in the national or international level, the existence of destructive interactions between the parties that threaten the fundamental values of a state / organization. All these only go to a higher occurrence of hostile military actions that are carried out on battlefields, sometimes unpredictable forces and hard to spot enemies or annihilated.

Omenirea întregă a pășit în noul secol și mileniu cu speranța că acesta va fi mai bun, mai pașnic, și cu un parcurs diferit de cel trecut. Cel ce a fost considerat cel mai criminal secol al istoriei umanității, secolul XX, a fost perioada celor mai puternice imperii dar și a dispariției lor fulgerătoare, a fost secolul singurelor războaie mondiale ale istoriei și al celor mai extraordinare revoluții tehnologice, însă este și secolul în care s-a conceptualizat, s-a manifestat fenomenul conflictual, care a atins cote fără precedent. Secolul prezent nu este decât continuatorul fidel al tuturor conflictelor ce au marcat sfârșitul celui precedent, cu grozăvii și urmări ce au depășit chiar și perioada războaielor clasice pe care le-a cunoscut istoria. În prezent, conflictul, stările de criză, au devenit cotidiene, și, la fel ca și războiul, conflictul a devenit o noțiune universală, ca o consecință a spectrului larg al riscurilor și amenințărilor din mediul internațional de securitate, potențial generatoare de crize și conflicte, care nu fac decât să determine o gamă extrem de variată de conflicte și crize subsecvente atât prin natură, cât și prin intensitatea, viteza de evoluție și amploarea acestora.

Actualmente, conflictele amenință fundamental securitatea valorilor umane și materiale, cu cauze din ce în ce mai profunde, cu implicații din cele mai grave și cu necesitatea unei intervenții rapide pentru gestionarea acestora.

1. Prevenirea

Fiecare conflict are parametrii săi distinctivi care necesită soluții specifice, potrivite respectivelor condiții de timp și loc ce implică „tăierea unui nod gordian” de considerente bine înrădăcinate ce legau tehnici științifice și arta diplomației. Astfel, pentru o bună prevenție, trebuie să se țină cont de unele aspecte pe care desfășurarea și modul de acțiune al conflictelor le implică:

Conflictele identitare, așa cum este și cazul conflictului transnistrean, nu pot fi rezolvate prin mijloace clasice și rezistă soluțiilor care aplică un raționament potrivit cazurilor când

obiectul disputei este material și distributabil. Ele port dura timp îndelungat și au un potențial de contaminare a zonelor mai întinse, în special sub formă de terorism punctual și difuz.

Negocierile consacrate rezolvării acestor conflicte nu sunt de tip distributiv, separatist sau izolaționist, sau de tipul enclavei pașnice. Pacea poate fi realizată sau consolidată doar prin interacțiunea mărită a indivizilor sau grupurilor aparținând diferitelor culturi. Ea este definită prin urmărirea unor țeluri comune care transcend diferențele culturale.

Astfel, soluția se bazează pe ceva diferit de confruntare, prin urmărirea de proiecte comune construite pe interese împărtășite din domeniul civilizației și care oferă roluri, în timp ce cultura asigură un statut individual sau colectiv. De aceea, modificarea apare ca un rezultat al „filosofiei proiectului comun”.

Această soluție înseamnă identificarea unei formule integratoare, care trebuie să micșoreze ascuțitul confruntării și să ofere o substituție a ei, printr-un scop nou. Acest scop trebuie să satisfacă necesitățile vitale de bună stare, emancipare și standarde de viață mai ridicate. Este un scop pe care publicul îl poate realmente recunoaște și adera la el. Datele statistice arată că aceasta se va întâmpla cel mai sigur de îndată ce oamenii se eliberează de constrângerile mentale induse de sloganurile conflictului.

De îndată ce sunt formulate și activate, proiectele au nevoie de consolidare instituțională și legislativă pentru a dobândi un cadru stabil care să asigure funcționalitatea lor eficientă.

Pentru regiunea europeană lărgită, experiența Uniunii Europene (ale cărei origini și principii călăuzitoare au inspirat „filosofia proiectului comun”) este punct de sprijin mai ales pentru că majoritatea țărilor din regiune sunt angajate în procesul de aderare la UE sau aspiră să fie incluse în ea.

Această schiță brută implică modificări în conducerea politici externe și în practica diplomatică și este legată de dinamica modernizării ce are loc acum sau este intenționată să aibă loc.

Aceste idei sunt doar schița unei abordări inovatoare, la care s-a apelat în ultimul timp, inclusiv în încercarea de a se ajunge la o soluție pentru rezolvarea ce zdruncină pacea estului european, la granița Uniunii Europene.

Specialiștii în managementul conflictelor și gestionarea crizelor apreciază că există trei condiții necesare și suficiente pentru un control eficient al conflictului. Acestea sunt capacitatea, oportunitatea și voința, fără existența acestora conflictele neputând fi controlate eficient.

Capacitatea se referă la tehnicile părților aflate în conflict. Ele trebuie să aibă un inventar de tehnici pentru a ieși din conflict. Aceste tehnici variază în funcție de situație și de context. În funcție de contextul conflictual, trebuie să predomine un set sau altul de tehnici necesare.

Oportunitatea înseamnă a avea timpul și libertatea de a controla conflictul. Nici o tehnică de control al conflictului nu poate ajuta în vreun fel în absența oportunității de a o pune în practică. Condițiile de sărăcie și violență, de exemplu, fac problematică utilizarea tehnicilor de control al conflictului.

Voința se referă la hotărârea de a rezolva. Dacă părțile nu doresc să discute sau să colaboreze, orice control eficace al conflictului devine aproape imposibil. O mediere încununată cu succes are la bază voința părților de a rezolva conflictul. Se sugerează ca aceste trei condiții să fie îndeplinite simultan pentru un control eficient al conflictului.

Esențiale în controlul conflictului, din punctul de vedere expus aici, sunt două seturi de tehnici: de comunicare și de analiză. Ele oferă instrumentele necesare pentru reducerea aspectelor negative sau nedorite ale unui conflict. A. Tidwell susține că, deși tehnicile de comunicare sunt centrale în controlul conflictului, ele nu trebuie să fie practicate în defavoarea

unor bune tehnici analitice. Lipsa comunicării este una din dificultățile principale în unele conflicte. Pentru a comunica eficient, părțile trebuie să se angajeze într-o comunicare precaută și chibzuită. Tehnicile de comunicare includ ascultarea activă, limbajul și restructurarea deprinderilor. Ascultarea activă înseamnă a asculta nu numai cuvintele, ci și sensul de dincolo de acestea. Tehnicile de limbaj sunt cele care diminuează nivelul de evocare al cuvintelor emoționale, ca blamul și acuzarea.

Analiza sau “întocmirea hărții” conflictului permite segmentarea acestuia în componente și denumirea lor. Acest lucru este vital în procesul înțelegerii dinamicii conflictului și în alegerea metodelor de control efectiv. Întocmirea hărții conflictului este primul pas în intervenția cu scop de management al unui conflict. Ea oferă atât celui care intervine, cât și părților aflate în conflict o mai clară înțelegere a originilor, naturii, dinamicii și posibilităților de rezolvare a conflictului. O schemă eficientă pentru realizarea hărții conflictului este “modelul celor 5P” al lui G. Tillet. Acest model identifică cinci elemente sau dimensiuni ale unui conflict: problema, participanții, trecutul (past), presiunile și proiecțiile. Pentru fiecare dintre acestea, modelul distinge între manifest și nemanifest, adică vizibil sau cunoscut și invizibil sau necunoscut. Modelul lui G. Tillet este un instrument analitic simplu, care oferă crearea perspectivei. Perspectiva înseamnă a vedea conflictul dintr-o varietate de unghiuri și perspective. Având o perspectivă mai largă, analistul este mai capabil să recunoască părțile constitutive ale conflictului, și printr-o prevenție eficientă și obiectivă, să se ocupe de ele. Procesului de prevenire i se acordă, în momentul de față, o atenție sporită, întrucât este mult mai eficient, atât din punct de vedere financiar, dar mai ales al salvării de vieți omenești, să previi și să anihilezi un conflict, decât să îl gestionezi, indiferent de puterea economică și militară pe care o deții.

2. Intervenția

Se vorbește despre o gamă foarte diversă de opțiuni de intervenție, începând de la efortul minim de neimplicare și până la trimiterea forțelor de reacție rapidă. În orice situație, varietatea soluțiilor de adoptat depinde de mai mulți factori. Un prim factor este stadiul în care s-a ajuns în desfășurarea conflictului. Un alt factor este tipul de societate în care are loc conflictul, natura părților implicate și tipul sistemului de luare a deciziei utilizate de fiecare dintre acestea, capacitatea lor de a fi accesibile diferitelor forme de intervenție din exterior. În plus, opțiunile de intervenție depind de caracteristicile celui care intervine – capacitățile, legăturile anterioare cu părțile implicate, hotărârea politică de a interveni, interesele puse în joc și definirea rolului pe care acesta dorește să și-l asume.

Un conflict interstatal poate implica acțiuni de tip diferit, de la cele de tip militar până la cele de tip polițienesc, destinate să mențină ordinea și să aplice legislația, ca, de exemplu, în operația Desert Storm, condusă de Statele Unite, în 1991, sub mandat ONU, pentru eliberarea Kuwaitului. Intervențiile militare se pot manifesta sub diferite forme:

- acțiuni unilaterale, desfășurate de către un anumit stat, ca, de exemplu, intervenția Marii Britanii în Sierra Leone, în anul 2000, sau intervenția Statelor Unite în Republica Dominicană în 1995;
- coaliții ad-hoc, ca, de exemplu, intervenția țărilor occidentale în Liban la începutul anilor ‘80;
- operații de pace ale ONU, pentru a implementa un acord de pace, precum în Mozambic, la începutul anilor ‘90;
- o acțiune de menținere a păcii la nivel regional sau de impunere a păcii, condusă de o organizație regională cu vocație de securitate, ca ECOWAS în Liberia sau NATO în Balcani;

- acțiuni sub mandat ONU, duse de o putere regională sau globală, ca Italia în Albania, Statele Unite în Haiti sau Australia în Timorul de Est.

În mod similar, intervenția militară în scopul managementului conflictului poate lua diferite forme. Atunci când are un caracter de continuitate și devine un punct central al poziției adoptate de un stat referitor la un alt stat sau regiune, de exemplu, inițiativele SUA de mediere în Orientul Mijlociu și în Africa de Sud în ultimele decenii, putem descrie aceste intervenții ca urmărind obiective strategice. În aceste exemple, managementul și finalizarea conflictului devin chintesența unei strategii regionale, iar cerințele ce derivă din aceasta modelează și alte politici regionale, privind probleme precum cele legate de transferurile de armamente, acțiunile sub acoperire, comerțul și sancțiunile comerciale, drepturile omului. Asemenea intervenții bazate pe o strategie diplomatică coerentă și susținute pe termen lung pot avansa substanțial interesele unui stat implicat, care își folosește influența spre a determina părțile angajate în conflicte să ajungă la soluții negociate. În alte situații, atunci când expertiza și mijloacele de intervenție într-un anumit conflict sunt limitate, se poate apela la ajutorul unui alt stat, așa cum au făcut SUA într-o serie de inițiative pentru a opri conflictele din jumătatea de sud a Africii, din Zimbabwe, Namibia, Angola, Mozambic și Republica Africa de Sud și în care s-a acționat în strânsă legătură cu diplomația britanică. Acțiunile desfășurate de Statele Unite, NATO și Uniunea Europeană în privința Bosniei și Kosovo au dovedit, în schimb, o lipsă de acțiune diplomatică sinergică și concertată și o lipsă de abordare coerentă a acțiunilor diplomatice cu operațiile de menținere și de impunere a păcii ce aveau loc pe teren. Decizia luată în 1995 de către SUA și NATO, de a utiliza forța militară împotriva sârbilor bosniaci, pentru a modifica echilibrul de forțe de pe câmpul de luptă, a creat condițiile favorabile pentru o diplomație mult mai activă, care a dus la încheierea Acordului de la Dayton.

Intervenția diplomatică cu caracter episodic, ca în cazurile conflictelor din Cipru și Cașmir, sau intervențiile în situații de criză, atunci când conflictul escaladează, precum cele desfășurate de Iordania și Egipt, atunci când unitatea fragilă a statului yemenit a fost amenințată de mișcări secesioniste în 1994, constituie o prezență mult mai frecventă decât angajamentele strategice pe termen lung de tipul menținerii păcii.

În unele situații de criză, formulele la care se ajunge pentru reglementarea conflictului pot să nu însemne mai mult decât un acord de încetare a focului, care poate continua a fi încălcat, până când un nou statu-quo va fi realizat din punct de vedere militar. Asemenea intervenții sunt o manifestare cu efect limitat a unor eforturi care să oprească sau să îngrădească desfășurarea luptelor, dar nu înseamnă o adevărată soluție bazată pe un acord viabil. Inițiativele periodice cu privire la negocieri în problema Ciprului reprezintă adevărate teste exploratorii prin care să se stabilească poziția părților și să se emită noi idei. Asemenea eforturi nu pot produce o schimbare semnificativă, nici în poziția părților și nici în deblocarea situației actuale. În același timp, divizarea manifestată în cadrul celor două comunități poate crește prețul unui compromis și al unui acord până la un nivel de neacceptat, cel puțin pentru una dintre părți.

Gama potențialilor actori care să poată interveni în diferite conflicte s-a extins în mod semnificativ în perioada de după războiul rece, pe de o parte, datorită limitelor capacității și dorinței guvernelor și organismelor internaționale de a se angaja în mod prompt și eficace în diverse situații și, pe de altă parte, datorită acceptării implicării diferitelor organizații neguvernamentale. Din ce în ce mai mult, aceste organizații neguvernamentale se angajează în plan internațional, jucând un rol tot mai important în managementul conflictelor. În cadrul acestora, putem enumera grupurile profesionale, mass-media, grupuri specializate ale societății civile și organizații specializate în prevenirea și managementul conflictelor, organizații de ajutor

umanitar, grupări religioase, activiști ai mișcărilor pentru drepturile omului. De multe ori potențialul acestora este subestimat de structurile guvernamentale. Există suficiente dovezi, din ultimele conflicte, cu privire la necesitatea optimizării comunicării și coordonării dintre structurile guvernamentale, cele interguvernamentale și neguvernamentale, pentru a se evita irosirea resurselor, a crește eficacitatea acțională și eficiența logistică. Se impune acceptarea conceptului de structură conducătoare, care poate fi, de la caz la caz, unul din cele trei tipuri amintite anterior, și adoptarea unui cod de conduită care să se refere la sarcinile și responsabilitățile tuturor actorilor ce intervin în situații de conflict.

Unele tipuri de intervenție politică sau de acțiuni cu scop de mediere pot fi mai bine planificate și desfășurate de către guverne sau alianțe, ori coaliții de state, în timp ce altele pot fi lăsate spre a fi desfășurate de către instituțiile internaționale, economice sau cu rol umanitar, agenții neguvernamentale sau de către anumite persoane private.

Tipurile de intervenții specifice fazelor de preconflict și de prenegociere, în cazul unui conflict potențial, vor fi deosebite de intervențiile specifice unui conflict deja în curs de desfășurare, cât și de acele acțiuni ce trebuie întreprinse spre a pune în aplicare și sprijini un acord, odată ce părțile semnatare au ajuns în acest stadiu. De exemplu, sprijinul pentru implementarea și construcția păcii poate implica, alături de semnatarii acordului, și alte guverne, care să sprijine măsurile de încredere reciprocă și să contribuie la furnizarea de informații în acest scop. Organizațiile neguvernamentale pot monitoriza violarea angajamentelor privind respectarea drepturilor omului. Structurile militare sau companiile private pot acorda asistență în operațiile de deminare în zonele de conflict, pentru a facilita deplasarea și desfășurarea personalului destinat operațiilor de pace. Militarii unei terțe părți pot ajuta în reconversia și demobilizarea forțelor militare sau paramilitare locale. Instituțiile financiare internaționale pot coordona asistența bi și multilaterală și gestiona programele de reconstrucție postconflict. Experți, plătiți din fonduri publice, pot acorda asistență în privința eficientizării sistemului judiciar și în găsirea unor soluții legale pentru eradicarea in justiției. Organizațiile neguvernamentale pot acorda asistență în implementarea unor programe destinate reconcilierii religioase, construcției unor instituții democratice sau managementului relațiilor etnice. Toată această enumerare demonstrează că există o gamă largă de activități și de actori ce se pot implica în procesul de management postconflict. Aceasta subliniază importanța eforturilor coordonate și dezvoltării simțului de responsabilitate, pentru a asigura succesul efortului tuturor. Există o interdependență funcțională între formele „hard” și „soft” de intervenție și, în mod evident, toți actorii implicați trebuie conștientizați în legătură cu rolul și locul fiecăruia în acest angrenaj unic. Iar acest aspect a fost demonstrat de faptul că, în toate cazurile de intervenție din perioada de turbulență de după sfârșitul războiului rece, una dintre lecțiile învățate a constat în marele beneficiu al angajamentului preventiv pentru promovarea alternativelor de negociere, stoparea represiunii și extinderii violenței. Asemenea măsuri mai fuseseră întreprinse și anterior, astfel că experiența nu lipsea. Lecțiile învățate în ultimul timp din zonele de conflict precum Afghanistan, fosta Iugoslavie, Ruanda, Transnistria, Liberia, demonstrează că adoptarea unei viziuni înguste cu privire la opțiunile posibile pentru stoparea conflictelor și neluarea în considerare a soluțiilor politice și economice creează prejudicii greu de surmontat ulterior.

Este important să se ia în considerare, în procesul de management al conflictelor, factorii prin care conflictele trec din sfera politică în sfera militară – începând de la tensiunile etnice, proliferarea armamentelor în zonă, tipul și caracterul puterii în statul respectiv și modul său de gestionare etc. Prețul lipsei de acțiune este prea mare, atunci când părțile implicate în conflict au

declanșat deja acțiunile militare, pentru ca întreaga comunitate internațională să-și permită să adopte o linie de expectativă și de inacțiune.

Măsuri eficiente, preventive, pentru a descuraja izbucnirea conflictelor armate sau pentru a le menține la un grad cât mai redus de beligeranță, în situația în care deja au izbucnit, s-au dovedit următoarele:

- amânarea alegerilor în societățile nepregătite pentru aceasta sau care ar putea deveni și mai polarizate și fragile, ca rezultat al alegerilor. Alegeri prost pregătite și nemonitorizate în mod adecvat, în Angola (1992), au condus la escaladarea conflictului în războiul civil deja în curs. Alegerile separate ce au avut loc la începutul anilor '90 în fostele republici componente ale Iugoslaviei au adus la putere lideri naționaliști și au deschis drumul războaielor pentru dezintegrarea acesteia. În același fel, graba de a programa alegeri în Bosnia, imediat după acordul de la Dayton din 1995, nu a avut un efect de calmare a tensiunilor acumulate între cele trei comunități bosniace. De aceea, trebuie să se acorde o mare atenție eliminării unor formule mecanic stabilite pentru alegeri, în lipsa unei culturi politice probate prin mecanisme democratice, alegerile putând exacerba conflictul, în loc să-l modereze. Astfel, prin intervenția organizațiilor internaționale sau a altor actori abilitați, se pot încuraja formule de congestionare a puterii, formule care asigură celor care ies învingși din alegeri o „plasă de protecție” ce îi va încuraja să respecte decizia electoratului;

- încurajarea liderilor aflați la putere, care ar dori să mențină controlul asupra puterii în diverse moduri, să acționeze preventiv și să promoveze soluții politice care să le permită o ieșire onorabilă de pe scena politică. Un exemplu îl constituie ieșirea din viața politică a fostului prim-ministru De Klerk, din Africa de Sud. Această soluție previne necesitatea unei intervenții exterioare, cu excepția celor menite să contribuie la recunoașterea meritelor liderilor respectivi. Asigurarea unei ieșiri ușoare de pe scena politică și transferul puterii, prin metode neviolente, constituie astfel meritul unor negocieri, așa cum s-a întâmplat cu Statele Unite în Filipine, Haiti și Etiopia;

- alocarea resurselor materiale, financiare și umane, precum și a sprijinului politic necesar, în timp util, spre a se asigura dezarmarea, reconversia și reintegrarea foștilor combatanți în societatea civilă. Asemenea măsuri asigură ca liderii politici și comandanții militari să treacă de la statutul de beligerant sau insurgent la acela de coparticipant în viața de zi cu zi a comunităților lor. Demobilizarea și reintegrarea combatanților, dacă nu se execută cu atenție, în toate detaliile, poate duce la reizbucnirea luptelor, cum s-a întâmplat în Afghanistan, Cambodgia sau Nicaragua. Oprirea conflictului necesită, deci, acțiuni preventive, prin care grupurile marginalizate să fie sprijinite să se reintegreze și nu să-și rezolve prin metode violente problemele reale sau doar percepute ca atare;

- neacceptarea apelurilor la secesiune sau fragmentare teritorială ca soluții pentru conflictele interne.

Pentru a se putea asigura succesul în intervenții realizate de către o terță parte, este necesar să se asigure o clară înțelegere a ceea ce înseamnă succes, pentru a se evita transformarea unei operații, ce vizează soluționarea unui conflict, într-un eșec. Este de dorit ca orice intervenție să fie însoțită de anumite standarde ce trebuie îndeplinite. Experiența majorității conflictelor de după sfârșitul războiului rece demonstrează că doar prin intervenția unor terțe părți s-a pus capăt majorității conflictelor, acestea nesoluționându-se de la sine. Cu toate acestea, doar actorii locali sunt aceia care pot crea instituțiile necesare stopării unui război civil, intervenția directă sau indirectă din exterior a unei terțe părți având rolul de a modela mediul în care acest proces să aibă loc.

Intervențiile din exterior aduc noi idei, concepte și resurse, asigură planuri și presiunea politică și militară necesară fără de care, în cele mai multe cazuri, nu se poate ajunge nici la acorduri și nici la îngrădirea conflictului.

Mijloacele militare și cele diplomatice trebuie să fie utilizate într-un proces complementar. Doar sprijinite de eforturi diplomatice consistente și adecvate, intervențiile militare pot asigura realizarea unor obiective politice clare și concrete.

Coerența este o cerință esențială în coordonarea eforturilor tuturor actorilor implicați. Scopurile și obiectivele intervențiilor trebuie să fie unice pentru toți actorii implicați, iar acțiunile acestora să fie convergente și concertate. Această coerență nu este limitată la domeniul militar. Intervențiile diplomatice multinaționale, de exemplu, medierea și strategiile politice, implementarea păcii, presupun o conducere unitară pentru a motiva și convinge o mare diversitate de actori să lucreze împreună. În acest efort sunt angajate deopotrivă guvernele statelor, organizații internaționale interguvernamentale și neguvernamentale, agenții internaționale și alte instituții. Diferențele de cultură organizațională, dorința tuturor actorilor de a ocupa o poziție conducătoare în coordonarea acțiunilor și tendința unora de a pune pe primul plan orgoliile, în locul eficacității, pot constitui piedici în calea coordonării unitare a efortului.

O altă cerință esențială o constituie capacitatea reală de a asigura derularea unui proces corect de luare a deciziei, de transmitere a acesteia în timp scurt structurilor cu sarcini operaționale și de a monitoriza executarea misiunilor și sarcinilor ce le revin, în condițiile menținerii inițiativei politice. Cel mai mare pericol pentru intervențiile făcute în scopul stopării conflictelor armate îl constituie intervențiile neconcludente, care generează noi motive de tensiune, dispută și conflict, așa cum o dovedește experiența ultimelor decenii.

Bibliografie

Chelcea, S. (coord.)(1990). Psihologia cooperării și întrajutorării umane, Editura Militara, Bucuresti

Stoica – Constantin, Ana; Neculau A. (coord.)(1998). Psihologie rezolvarii conflictului, Editura Polirom, Iasi

Sergiu Vintilă(2001). Negocierea și soluționarea conflictelor, Editura Ars Docendi, București, 2001.

Mircea Malița(2005). Conflictele, Modul folosit la cursurile de masterat de la SNSPA și în activitățile Universității Mării Negre, București, SNSPA

Nazli Choucri, (ed)(1984). Multidisciplinary Perspectives on Population and Conflict, Syracuse NY, Syracuse Univ. Press